

Csicsay Alajos

A kocsányos tölgy

A Magyar Országos Erdészeti Egyesület a 2015-ös év fájának a kocsányos tölgyet (*Quercus robur*) választotta. A robusztus szó egyik szinonimája a hatalmas jelző, nem véletlen hát, hogy Linné, amikor megalkotta a nevezéktanát, a misztikára utaló „*Quercus*” főnév (istenek szent fája) mellé a „*robur*”-t illesztette. (Mások e tölgy nevét a kelta „*Quer* = szép és a *cuez* = fa” szavakból vezetik le.) A tölgyek – különösen, ha magányosak – akár 50 méter magasra is megnőnek, és uralják a környezetüket. Magyarország folyóinak szabályozása előtt, Kárpát-medence domináns fája a kocsányos-, ahogyan régebben nevezték, a mocsári tölgy volt. Jelenlétével meghatározta a térség akkori biocönózist, vagyis az ott élő növény- és állatfajok társulását, így a Duna-mentéét is. A folyó töltések közé, egyetlen mederbe szorítása által mintegy két méterrel megemelkedett a hozzá közeli lapályok talajvízszintje, ezért a „mocsári” tölgy szerepét a fűz- és a nyárfafélék vették át. Pedig a kocsányos tölgy is a nedves talajokat kedveli, csak másként, mint az utóbbiak.

Ez a tölgy a mély termőrétegű üde talajokat kedveli, de a szárazságot is jól bírja. A nyárfafajok szintén az ártereken élnek, de a hosszabban tartó áradásokat már nem viselik el. Ennek minden valószínűség szerint a fajra jellemző mikorrhiza (gombafonalak) az oka. Ugyanis mind a tölgy, mind a fűzfafélék és a nyárfák gyökérszörökkel és bizonyos gombafonalakkal – ezek egymás szerepét kiegészítve, olykor helyettesítve – veszik fel táplálékukat a talajból. Kissé bonyolultnak tűnő, de jó példa az óriási fák és az emberi szem által szinte észrevehetetlen pókhálószerű gomba együtt élésére, azaz a szimbiózisra.

A tölgy a bükkfafélék (*Fagaceae*) családjába tartozik. E család nemzetiségébe mintegy ötszáz faj tartozik. A tölgyekből Európában 24 fajt tartanak számon, Magyarországon, így térségünkben is, csak hetet. A magyar megnevezések közül az utóbbi időben a kocsányos tölgy mellől kihagyják a mocsári jelzőt, minden bizonnyal

azért, mert létezik egy Amerikában és Kanadában őshonos faj, amelyet Magyarországon is telepítenek, és annak a neve mocsári tölgy, vagy mocsári vöröstölgy (*Quercus palustris*). A biológiában – mint már említettem – bizony gyakran változik a nevezéktan.

A kocsányos tölgy fájának, annak ellenére, hogy megmunkálása körültekintő szakértelmet kíván, ma is nagy az ipari jelentősége. Hát még valamikor. Mivel fája sűrűszövetű, kemény, vízben lesüllyed, mert nehezebb annál, és a korhadást gátló cseresav tartalma miatt is, hidak építésénél nélkülözhetetlen volt. Hajdan a Duna és a Tisza közelében a falusi sövényfalas épületek talpfáit faragták belőle, a parasztházak bútorait is, később a vasútépítésnél a sínek alátámasztására, kátránnyal bevont tölgyfagerendákat használtak. Ma már az építőiparból, beleértve a vasútépítést is, a beton a tölgyfát kiszorította.

A tölgy kérge cseranyagok tartalma miatt enyhén antiszeptikus hatású, ezért a népi gyógyászatban ősidők óta használják.

A biocönózis egyúttal azt is jelenti, hogy egy hatalmas, terebélyes fa mintegy kétszáz élőlénynek ad otthont, a legtöbb közülük rajta húzódik meg, vagy egyenesen belőle él: madarak, apró emlősök, rovarok, pókok, gombák, stb.

Már kétszer is leírtam a hatalmas szót, ami nemcsak a tölgyet jellemzi, hanem az emberek némelyikét is. A politikusok álszemérmesen tagadják egyéni hatalmukat, de akik nyíltan büszkélkedhetnek vele, azok a hadvezérek, illetve a tábornokok. Nekik a rangjelzésükhöz tartozik az egyenruhájuk hajtókáján viselt arany tölgyfa levél. Számomra kedvesebb dolog, ha a nevelésügyben kap játékos szerepet egy növény mint védelmet igénylő élőlény. Mint említettem, az Országos Erdészeti Egyesület tett javaslatot arra, hogy a kocsányos tölgy legyen az év fája 2015-ben, de egy másik civil szervezet, az Ökotárs Alapítvány olyan, bármely fajhoz tartozó konkrét fa jelölését kérte, amely egy-egy hely(ség), közösség történetében játszott fontos

szerepet. Én, ha bekapcsolódtam volna e játékba, szülőfalum, Csiliznyárad közepén álló kocsányos tölgyet jelöltem volna e megtisztelő cím elnyerésére, mivel apai dédapám ültet(tet)te, a 19. század végén, amikor őt a község hadnagyává választották. (Utána már falusi bírók álltak a csilizközi települések élén.) Eredetileg hét tölgy állt ott, négyet akkor vágta ki közülük az 1930-as évek elején, amikor a templomot kezdték építeni, kettőt pedig azért, mert veszélyeztették az épület épségét. Csak az az országút melletti egy lehetett tanúja a 20. század történelmének, minden nyárad fa közül a legöregebb.

A tölgyet mint sok élőlénynek oltalmat adó fát az irodalomban egy orosz író, Jurij Nagibin örökítette meg számomra emlékezetesen, a *Téli tölgy* című elbeszélésében. A történet arról szól, hogy egy kisfiú minden nap elkérik az iskolából, de maga is csodálkozik rajta, hogy miért, hiszen ő minden reggel időben elindul. Amikor a fiatal tanítónő megdorgálja, és azzal akarja rendre nevelni őt, hogy majd beszél az édesanyjával, a fiú a fenyegetést örömmel fogadja. A tanítás befejeztével együtt indulnak el azon az ösvényen, amelyen a fiúcska az iskolába jár, de közben annyi ámulatba ejtő dolgot fedeznek fel együtt az erdőben, hogy az édesanyját, aki egyedül neveli árva gyermekeit, már nem érik otthon. A tanítónő közben ráébred, hogy a haszontalan kisdíákjától többet tanult egy óra alatt, mint amennyit ő képes az óráin megtanítani. E novellában nem annyira a történet a fontos, mint az, ahogyan megíródott. Az esztétikum talán? Dehogy. A szépirodalomban létezik több olyan valami is, amit leegyszerűsítve nem lehet elmondani, mert ha megpróbálkozunk vele, óhatatlanul azt tesszük tönkre, ami megnevezhetetlen. Hogy mikor olvastam ezt az irodalmi remeket? Először akkor, amikor magyarul megjelent, az 1970-es évek derekán. Másodszor meg most, amikor a tölgyről, mint az év fájáról írok. Ma még szebbnek találtam, mint akkor, amikor eddigi élettemnek alig a felénél tartottam.